

Gramatica basica der occitan aranés



Acadèmia aranesa dera lengua occitana

PRESENTACION

Eth document lingüistic mès transcendent der aranés a estat es Normes Ortografiques aprovades peth President dera Generalitat eth mes de gèr de 1983. Sigueren eth resultat deth treball d'ua comission que s'aurie ben-ben podut convertir ena Acadèmia dera lengua pròpria d'Aran entà orientar era aplicacion e normau desvolopament des Normes. Non siguec atau.

En 1999 eth Conselh Generau d'Aran aprovèc ua modificacion des Normes entà adaptar-les ara realitat. Aquera correccion siguec hèta per ua auta comission qu'ère er embrion de lo que damb eth temps a estat era *Acadèmia aranesa dera lengua occitana*.

Er *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana* siguec creat pera Generalitat de Catalonha, d'acòrd damb eth Conselh Generau d'Aran, per miei de decret, en gèr de 2014, en aplicacion dera *Lei 35/2010, d'1 d'octobre, der occitan, aranés en Aran*, que desvolope era oficialitat der occitan en Catalonha, declarada per Estatut d'Autonomia.

Era constitucion formau dera Acadèmia se hec eth 3 de juriòl de 2014 e era presentacion publica eth 10 de juriòl de 2015. Entre es sues competéncies i a era d'èster autoritat lingüistica der aranés.

Ara presentam aquest prumèr treball, dera Acadèmia, sus era varianta aranesa dera lengua occitana, que ven a completar es Normes Ortografiques. Aquesta "gramatica" recuelh es peculiaritats dera varianta e manten era coeréncia damb era lengua.

Era aprobacion s'a hèt de forma provisionau, pr'amor qu'ua normativa sus era lengua ei ua ordenacion de precèptes qu'an de servir entà estructurar er emplec sociu dera madeisha. Ei ua norma sociu e cau qu'era societat age era possibilitat de participar-i e d'intervier-i. Per aquest motiu ne haram era aprobacion definitiva, en Plen der *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana*, quan creiram que toti es qu'ac desiren i agen podut opinar. Alavetz tieram en compde es sues aportacions.

Era *Seccion aranesa* der *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana* ei era responsabla d'aquesta aprobacion provisionau e ac a hèt damb es critèris basics de fidelitat ara lengua parlada, de coeréncia damb er emplec actuau (escòles, administracion, miei de comunicacion,...), de continuïtat damb es Normes Ortografiques der an 1999, de rigor damb era lingüistica e de compromís damb er estandard dera lengua occitana. Era *Seccion aranesa* ei compausada per Angelina Cases, Ròsa Salgueiro, Maria Elvira Riu, Lourdes España, Miquèu Segalàs, Jèp de Montoya, Bernat Arrous e jo madeish. Eth document a estat aprovat per unanimitat. En toti es sòns components i

podem destacar era professionalitat e era assumpcion dera responsabilitat deth trebalh desvolopat e naturauments ua grana dòsi d'entusiasme que les ven contagiats pera actitud vitau des aranesi envèrs ara sua lengua.

Aguesta "gramatica" s'a hèt pensant en ensenhament dera lengua, e mès concrètament ena escòla, en tot tier en compde qu'era escòla pendent es darrèrs ans a desvolopat eth major conjunt de documentacion e era major transmission dera lengua. Era *Seccion aranesa* ei formada per 8 personas des quaus 7 auem ua ligason ar ensenhament. Volem facilitar eth camin as emplegaires dera lengua, as mèstres, a toti es que l'ensenhen...

Es decisions s'an pres en tot contrastar era situacion actuau der aranés, e s'a procurat de tendir cap a solucions que faciliten er emplec dera lengua, que donguen un accés coerent e simplificat.

Auem hujut de propòstes dobles, que luenh d'integrar compliquen er emplec. Auem optat pes solucions mès estenudes, es mès normalizadas, es mès emplegadas, es mès coerentes. Auem agut en compde er estat actuau dera lengua, mès tanben era sua istòria. Auem escuelhut "segontes" en lòc de "segons" pr'amor qu'ei era forma mès emplegada, auem introduït "òbe", "tot a fèt", "però", ... pr'amor que son formes genuïnes, que formen part dera esséncia dera lengua e que son fòrça viues; auem agut d'escuèlher entre "deuant", "devant", "davant", "dauant",... e ac auem hèt per "deuant" pr'amor qu'ei era mès estenuda,... Aguesta ei ua mòstra deth procés seguit.

Mès totun, en totes es lengües i a incertituds o formes dobles as nivèus gramaticaus. Ei normau que les ajam en aranés. Vien produïdes pera mancaça pendent molti ans, d'ua autoritat qu'avesse primat ua forma unica. Açò a produït qu'es formes dobles s'agen incrementat e qu'ara sigue dificil de préner ua decision. Tanben a propiciat era proliferacion de formes pòc documentades o pòc coerentes. Ara cau ordenar-les. Ara cau acotar-les, e entad açò mos cau caminar ena sua reduccion, ena determinacion d'un aranés referenciau. Auem escuelhut ues formes, mès aqueri que n'empleguen d'outes en parlar deth sòn pòble haràn ben en seguir-les utilitzant donques que representen ua riquesa. Non volem limitar era forma de parlar, non volem reprimir es formes mès locals. Sonque ordenam er escrit. Es qu'empleguen formes locals les an de seguir usant. Es que diden [cantava] ac an de seguir hènt encara qu'escriuen "cantaua"; es que diden [gueu] ac an de mantier tot e qu'escriueràn "ueu"; es que pronóncien [buet] o [guet] poden escriuer "uet" ; es que diden [eth mè frair] ac diden ben, mès escriueràn "eth mèn frair".

Cau interpretar aguesta "gramatica basica" coma eth document que mèrque eth camin, qu'oriente en emplec dera lengua. Aguesta "gramatica", ei basica, non preten èster exhaustiva e açò signifie que qu'en sòn trebalh deth dia a dia es creadors dera lengua, es escriptors e toti es que l'empleguen trobaràn gessudes e solucions damb fondaments diuèrsi que testimonien era viuesa dera lengua. Non la volem embarrar. I an mès gessudes qu'es que proposam aci, i an encastres diuèrsi d'emplec dera lengua que suggerissen formes diferents. Damb era rigor pròpria dera lingüística, damb era atencion metuda en

emplec actua der aranés, damb era consideracion sincronica e diacronica dera lengua occitana, presentam aguesta propòsta normativa que definís era varianta aranesa dera lengua occitana e demanam qu'aqueri qu'empleguen era lengua s'adapten, au mens, ara linha aciu contenguda. E s'an capacitat entà anar mès luenh,... que i vagen! E se non i van, en emplegar era lengua damb es critèris d'aguesta "gramatica basica" s'incardinaràn ena correccion der aranés.

E laguens dera varianta i a mès varietat e s'eth sòn emplec ei viu, benvegudes siguen es formes pròpies de Tredòs, de Canejan, de Bagergue, de Bausen,... Aguesta normativa qu'auetz enes mans, non les desautorize, sonque presentam es construccions mès generalizadas, es mès divulgades, es mès coerentes damb era istòria, es que pòden identificar mès facilament tot eth territòri aranés.

Aguesta "gramatica" qu'a d'orientar eth devier dera nòsta lengua non aurie estat possible sense es iniciatives que mos precediren e que merquèren ua part deth camin dera definicion dera nòsta lengua. Mos referim as trebalhs normativizadors de Mossen Condò, de Bernat Sarrieu, de Casimiro Ademà, de Joan Coromines, de Pèire Bèc, de Otto Winkelmann, de Gerard Rohlf, d'Aitor Carrera, de Barés-Vergès-Lamuèla-Suils, de Frederic Vergès, de Pojada-Balaguer, dera escòla aranesa, der airau de Politica Lingüística deth Conselh Generau d'Aran, dera antica seccion de lingüística der IEA, des molti màstres que l'an emplegada ena escòla en tot convertir-la en lengua curriculara e veiculara, des escriptors,... e de tanti d'audi, qu'an estudiat er aranés e que desbrembam sense volentat, ne intencion. E naturauments auem agut en compde es grani trebalhs de definicion dera lengua occitana, de Mistral, d' Alibèrt, de Cantalauca,... Eth nòste trebalh ei de continuïtat damb eth sòn. Sense toti eri, non i auríem arribat! Es diferéncias que i an damb es autors anteriors, non pretenen corregir-les. Non se hè aguesta gramatica entà corregir ad arrés, senon entà hèr convergir a toti, entà amassar es esfòrci de toti,... Ei mès, aguesta "gramatica" ei basica e poderà completar-se e ampliar-se damb era consulta de toti eri. Era "gramatica basica" ei ua òbra collectiva d'aportacions diuèrses, de consultes enormes, de constatacions multiples. Era consulta de toti es autors senhalats, e de fòrça mès, s'i ve reflexada ena òbra.

Aguest trebalh gramaticau ei en un procès de coeréncia damb es mès importants moviments normatius actuaus dera lengua occitana, coma eth *Congrès Permanent dera Lengua Occitana*, eth *Consistòri deth Gai Saber*, er *Institut d'Estudis Occitans*, eth *Grop de Lingüística Occitana* dera Generalitat de Catalonha, eth *Conselh dera Lengua Occitana* e naturauments damb es *Normes Ortografiques der aranés* que se non sigueren un moviment en eres madeishes, sigueren en principi d'un moviment qu'encara dure.

Era articulacion d'aguesta "gramatica basica" a agut diuèrsi passi e actors. Prumèraments siguec un encargue hèt a Marçal Girbau eth que produïc es prumèrs apunts. Ara seguida eth trebalh de correccion, de complementacion, d'analisi e de decision dera *Seccion aranesa* der *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana* dirigits, entad aguest ahèr, per Miquèu Segalàs, articulèc era propòsta.

E ara finalament vo'la oferim a toti pr'amor qu'era lengua la hèm entre toti. Per aguesta rason cau qu'aportetz es observacions que vos semble que cau incluir, cau qu'opinetz sus es decisions qu'auem pres, mos cau conéisher era vòsta opinion abans dera aprobacion definitiva. Mo'la auetz de facilitar, mès tanben l'auetz de hèr publica entà que sigue coneishuda, entà que posque èster motiu de dialòg, entà que cree un debat, entà que genèrè mès opinion, entà hèr víuer era lengua. Se qu'ei important, dera decision en normativa de lengua, ei que sigue participada, que gesque deth pòble, des que l'empleguen. Era lengua non ei dera Acadèmia, senzilhament se que hè er IEA-AALO ei liderar era participacion e dar-li coeréncia tecnica e sociau. Decidim toti!

Jusèp Loís Sans Socasau

President der *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana*

Val d'Aran, deseme de 2015

GRAFIA E FONETICA

1. ALFABET E SIGNES DIUÈRSI

A	a	À, à
B	b	
C	c	
Ç	ç	
D	d	
E	e	È, è, É, é
F	f	
G	g	
H	h	
I	i	Í, í, Ï, ï
J	j	
K	k	
L	l	
M	m	
N	n	
O	o	Ò, ò, Ó, ó
P	p	
Q	q	
R	r	
S	s	
T	t	
U	u	Ú, ú, Û, ù
V	v	
W	w	
X	x	
Y	y	
Z	z	

2. ESTUDI E GRAFIA DES SONS

a. Vocaus

	anteriores		centraus	posteriores
	non arredonides	arredonides	non arredonides	arredonides
barrades	/i/ i, í <i>vida</i> <i>vedí</i>	/y/ u, ú <i>unitat</i> <i>Salardú</i>		/u/ o, ó <i>union</i> <i>dejós</i>
semibarrades	/e/ e, é <i>hemna</i> <i>gésser</i>			
semidubèrtes	/ɛ/ è <i>hèsta</i>			/ɔ/ ò <i>pòble</i>
dubèrtes			/a/ a, à <i>ara</i> <i>harà</i>	

b. Consonantes

Consonantes	labiaus		dentaus		palataus		velares		glotaus
	sordes	sonores	sordes	sonores	sordes	sonores	sordes	sonores	sordes
oclusives	/p/ p putz	/b/ b, v ben vin	/t/ t tròç	/d/ d dent			/k/ c, qu casa quimic	/g/ g, gu gat guitèra	
fricatives	/f/ f cafè		/s/ s, ss, ç, c segur uassi caça ceba	/z/ z, s zèro casa	/ʃ/ (i)sh peish shivau	/ʒ/ j, g jamès gimnàs			/h/ h hèsta
africades			/ts/ -tz, -ts prètz dits	/dz/ tz dotze	/tʃ/ ch chut pòcha	/dʒ/ tj, tg potja hitge			
nasaus		/m/ m man		/n/ n nas		/ɲ/ nh compa- nhia		(/ŋ/ (-n) cançon	
lateraus				/l/ l libre		/ʎ/ lh oelha			
vibrantes				/r/ rr, r- carrèr ràbia					
batudes				/r/ r cara					
glides		/w/ u + vocau — vocau + u guaire cèu				/j/ i + vocau — vocau + i istòria aigua			

c.- Accentuacion

Er aranés, coma d'autes varietats dera lengua occitana (niçard, provençau alpenc,...), a mantengut er us de cèrtes fòrmes proparoxitònes. Ara, d'acòrd damb era solucion majoritària en occitan, aqueres madeishes fòrmes an soent tendéncia a tornar-se paroxitònes (planes). Atau :

[ˈmyzika] tanben se ditz [myˈziko] (= musica)

[graˈmatika] tanben se ditz [gramaˈtiko] (= gramatica)

[puˈlitika] tanben se ditz [puliˈtiko] (= politica)

Dera madeisha manèra, es mots paroxitòns, susceptibles de tornar-se proparoxitòns en femenin, passen a èster oxitòns.

Per aquerò non se met er accent grafic : *musica, gramatica, politica, logica, economic, etc.*

Escriuem accent grafic sus:

a) Totes es vocaus *e* e *o* dubèrtes: *bèra, pè, òme, pòcha*

b) Es paraules oxitones (agudes) acabades en vocau o vocau + s:

à, às: veirà, hornàs,

é, és: aué, francés

í, ís: daurí, decidís

ó, ós: Arró, amistós

ò, òs: mijò, Vilamòs

ú, ús: Salardú, dempús

c) Es paraules paroxitones acabades en consonanta diferenta de *s*, en diftong o diftong + *s*: *parlàuem, córrer, notícia – notícies, abséncia - abséncies*

d) Es formes verbaus dera tresau persona deth plurau deth futur d'indicatiu: *parlaràn, voleràn.*

e) Es formes verbaus paroxitones qu'acaben en *-en* sonque s'accentuen quan *-en* ei precedida de vocau atòna: *anóncien, renóncien.*

Non s'accentuen quan *-en* ei precedida de vocau tonica o de consonanta: *metien, sa-ben, artenhén.*

f) Era prumèra persona deth present d'indicatiu des vèrbs qu'acaben en *-iar* en infinitiu, enes cassi en qué siguen paroxitones: *pronóncii, sémii, càmbii.*

Cau remarcar qu'era dobla i finau correspon ath lexèma e ath morfèma de 1^a persona deth singular deth present d'indicatiu.

g) Es mots monosillabics següents:

tà, forma abreujada d' *entà*.

é per ei en i é : *Era gojata non i é*.

qué interrogatiu o relatiu quan son precedits de preposicion:

- *Qué vòs? /Qué as?* (Interrogatiu). *Er ahèr de qué parli*. (Relatiu precedit de preposicion).

S'es règles hèn a coïncidir eth trèma e er accent sus era madeisha vocau, sonque s'escriu er accent: país.

d.- Trèma

Eth trèma s'emplegue entà mercar dues causes:

a) Que *i* o *u* non apartien ara madeisha sillaba qu'era vocau precedenta. Exemples:

païsi, confluïm, coïncidir, veïcul.

b) Qu'era *u* en *gue* e *qu* seguit de *e* e *i* se pronóncie [kw] o [gw]. Exemples:

aigües, lingüistic, lingüistica, engüeg, següent, qüestion.

e.- Junhent

Eth junhent s'emplegue entà amassar graficament mots diuersi qu'an ua clara unitat prosodica, formau o semantica:

a) Entà amassar pronòms atòns en posicion enclitica, dempús dera forma verbau, exceptat qu'ena sua plaça se pogue emplegar un apostrof pr'amor d'ua elision. Exemples:

Voi parlar-te d'eth.

Canta-me ua cançon.

Cau portà'c.

b) Enes numeraus: 17, 18, 19, e deth 21 ath 29. Exemples:

dètz-e-sèt, dètz-e-ueit, dètz-e-nau, vint-e-un.

c) Enes paraules compausades, sonque quan:

- es dus elements dera composicion hèn eth plurau: *gat-garièr/gats-garièrs, arrata-cauda/arrates-caudes*

- era paraula compausada ei hèta damb era repeticion o era succession de formes verbaus, d'onomatopèies o de formes expressives.

anin-anan, calamic-calamac, lipos-lapos

- es punts cardinaus o quan eth prumèr mot ei un punt cardinau: *nòrd-èst, sud-american.*

- enes mots compausats damb eth prefixe *non*: *non-violéncia.*

f.- Apostrof

Er apostrof mèrque era elision d'ua vocau o era supression d'ua consonanta. Lo tenguem enes cassi que seguissen:

a) Conjoncion *se*. Deuant deth pronòm atòn *i* s'a d'apostrofar tanben, encara qu'ena lengua parlada non se hè era elision:

S'auesse explicat era qüestion...

S'i vau, t'ac diderè.

b) « *que* », lheuat deuant deth pronòm atòn *i* o deuant d'ua semiconsonanta:

Eth tèma qu'auíem comentat hè dus dies.

Non volie que i auesse massa persones.

c) Era preposicion *de* excèpte deuant d'ua semiconsonanta, e deuant de “*un aute*”, “*ua auta*”, “*uns auti*”, “*ues autes*”:

Miquèu ven d'Arròs.

Un hormatge de oelha.

d) Entà representar es formes redusides o elidides des pronòms atòns:

M'as dat aquerò?

Te'n diguí ua.

e) Entà mercar era elision deth pronòm nèutre *ac* darrèr d'un vèrb:

Hè'c.

Portà'c.

f) Entà substituïr era consonanta finau der advèrbi negatiu *non* deuant deth pronòm *en* (*ne*):

No'n voi saber arren!

g) Entàs pronòms *mos* e *vos* en contacte damb un pronòm de tresau persona o *en/ne*:

Mo'n dan.

Vo'la pòrti.

Mo'n an portat.

h) Entàs pronòms de tresau persona *le*, *lo* e *la* deuant d'ua vocau:

L'auem vist.

Eth libre ena estatgèra.

L'auetz trapada, era solucion?

i) Entàs indefinits e locucions prepositives o conjontives següentes: *quauqu'un*, *quauqu'ua*, *quauqu'uns*, *quauqu'ues*, *pr'amor de*, *per'mor de*, *pr'amor que*, *per'mor que*.

j) Entà elidir era *r* finau d'un infinitiu seguit deth pronòm adverbial *i* : *anà'i*.

Remèrques:

- *Non cau utilizar pas er apostròf deuant de h: ua taula de husta.*
- *En quauqui endrets existissen tanben es formes 'm, 't, 's, de me, te, se, que pòden aparéisher darrèr de vèrbs.*

MORFOLOGIA

1. DETERMINANTS

a. Article definit

	Masculin	Femenin
Singular	eth / er	era
Plurau	es	es

- Er article masculin singular *ers* s'emplegue deuant de vocau

Exemples:

Eth gojat de Vielha. Er òme d'Arròs.

Era hemna de Canejan.

Es gojats de Vielha. Es hemnes d'Arties.

b. Article indefinit

	Masculin	Femenin
Singular	un	ua
Plurau	uns	ues

Exemples:

Un gojat de Vielha.

Ua hemna de Canejan.

Uns gojats de Vielha.

Ues hemnes d'Arties.

c. Partitius occitans

Er occitan non-gascon utilize un article partitiu quasi desconeishut en aranés. Era sua forma ei *de o de + article* segontes es diferenti parlars. Maugrat que non existís en aranés, ac calerà tier en compde ara ora de comunicar-mos damb d’auti territòris occitans o de liéger tèxtes de d’auti parlars.

En occitan, non gascon:

Vòli de pan.

Vòli de vin.

Vòli d’aiga.

En aranés:

Voi pan.

Voi vin.

Voi aigua.

d. Article personau

Er occitan aranés non utilize cap d’article personau. Totun, i a fòrça parlars occitans que l’utilizen plan soent. Cau tier en compde, donc, qu’en occitan (non aranés) podem liéger e enténer frases coma aquestes:

Lo Miquèl vendrà deman.

La Joana sap a quina ora i cal èsser.

En aranés:

Miquèu vierà deman.

Joana sap tà quina ora i cau èster.

e. Demonstratius

Adjectius e pronòms	Masculin	Singular	aguest	aqueth
		Plurau	aguesti	aqueri
	Femenin	Singular	aguesta	aquera
		Plurau	aguestes	aqueres
Pronòms nèutres			açò	aquerò
			çò	çò
Advèrbis			aciu	aquiu

Exemples:

Ei aguest gojat d'aciu e non aqueth d'aqui.

Aguesta estudianta ven es deluns. Aquera auta es dijaus.

Aguesti tres anaràn damb aqueri quate.

Aguestes varietats son coma es der aute costat dera montanha.

Açò qu'ei mèn. Aquerò qu'ei tò.

Çò de bon, çò de dolent.

AcIU se viu fòrça ben.

Aqui non coneishem ad arrés.

Quan volem indicar un element mès luenhan didem:

Aqueth gojat d'aqui delà ei eth mèn frair.

f. Possessius

	Persona	Singular		Plurau	
		Masculin	Femenin	Masculin	Femenin
Un possessor	1	eth mèn	era mia	es mèns	es mies
	2	eth tò	era tua	es tòns	es tues
	3	eth sòn	era sua	es sòns	es sues
Mès d'un possessor	1	eth nòste	era nòsta	es nòsti	es nòstes
	2	eth vòste	era vòsta	es vòsti	es vòstes
	3	eth sòn	era sua	es sòns	es sues

Exemples:

Eth mèn telefon. Era mia casa. Es mèns shivaus. Es mies garies.

Eth tò telefon. Era tua casa. Es tòns shivaus. Es tues garies.

Açò ei mèn. Que non, qu'ei sòn.

g. Quantitativus

Variables	Invariables
	ben-ben
	bric
	fòrça
guaire, guaira guairi, guaires	guaire
	massa
	mès
	mens
molt, molta, molti, moltes	
	plan
pòc, pòca, pòqui, poques	
	pro
quant, quanta, quanti, quantes tant/tan, tanta, tanti, tantes	
	un pialèr, un shinhau, un arramat...

- Cau remarcar qu'es formes *molt, molta, molti, moltes e quant, quanta, quanti, quantes* son fòrça utilizades ena lengua parlada, mès tanben podem emplegar *fòrça e guaire, guaira, guairi, guaires*

Exemples:

I a ben-ben gent. Auíem ben-ben problèmes.

Non auem bric de poder aciu.

I auie fòrça interès. An vengut fòrça estudiants.

Non a guairi contactes.

Non ei ua casa guaire grana.

Veigui massa problèmes.

A crompat mès minjar. I a mens nhèu qu'ager

Aciu i a fòrça gent interessanta. Veigui molti aranesi.

Auem plan causes en comun.

Joana minge pòca fruta. I a pòqui cassi.

N'è pro de sau. Aué auem hèt pro causes.

Non vò tanta carn coma tu.

h. Indefinits

Adjetius			
Masculin singular	Femenin singular	Masculin plurau	Femenin plurau
		andús	andues
aute	auta	auti	autes
bèth	bèra	bèri	bères
cada	cada		
cap	cap		
cèrt	cèrta	cèrti	cèrtes
		diferenti	diferentes
		diuèrsi	diuèrses
madeish	madeisha	madeishi	madeishes
		uns quanti	ues quantes
quauque	quauqua	quauqui	quauques
quinsevolh	quinsevolha		
tot	tota	toti	totes
tau	tau	taus	taus

Exemples:

Andues professores vieràn.

Voi un aute vin, jo. Vòs ua auta cervesa, tu?

Bèth dia vierè damb tu. N'as vist bèra ua, de gojata?

Cada an ei era madeisha istòria.

Non i a cap de caçaire.

I a cèrta oposicion. Cèrti membres se n'anaràn.

Diferents participants ac an demanat.

Diferentes personas vieràn tara conferéncia.

Diuèrsi estudiants an participat ena jornada.

Viui en madeish pòble que tu. M'ac diguec eth director madeish.

Auem estudiat uns quanti cassi. N'i a uns quanti.

Sò d'acòrd en tau e tau causa, mèns non en tau auta.

I van toti amassa. Tot acòrd ei possible. Ac volem tot.

Pronòms			
Masculin singular	Femenin singular	Masculin plurau	Femenin plurau
		andús	andues
arren			
arrés (degun)			
aute	auta	auti	autes
bèth un	bèra ua	bèri uns	bères ues
cada un	cada ua		
cap			
madeish	madeisha	madeishi	madeishes
		uns quanti	ues quantes
quauqu'un	quauqu'ua	quauqu'uns	quauqu'ues
quauquarren			
quauquarrés			
quauquedegun			
quinsevolh	quinsevolha		
tot	tota	toti	totes
un	ua	uns	ues

Exemples:

Vieràn . Andues pensen atau.

Arren non ei previst.

Non a vengut arrés.

Eth ac vò, mès er aute, non. Es auti ac acceptaràn.

N'i a bèth un qu'ac volerie crompar. Bères ues vieràn.

Cada ua a de poder votar.

Non n'an cap.

Non i auie degun.

Ja sabes que son es madeishi.

Finaument, auem vengut ues quantes!

I a quauquarren que non veigui clar.

Cau saber se quauquarrés/quauquedegun ei disponible.

Açò ac pòt hèr quinsevolh. Les an portat en un lòc quinsevolh.

Toti volem auançar. An vengut totes.

i. Interrogatius

Categoria	Formes
Pronòms (invariables)	qui qué perqué
Adjectius e pronòms (variables en genre e nombre)	quin, quina, quini, quines guaire, guaira, guairi, guaires
Advèrbis (invariables)	quan com/quin a on

Exemples:

Qui vò vier?

Qué vòs? De qué parles? Entà qué servís? Perqué crides?

Quina gojata t'agrade mès? En quin pòble voleries víuer?

Guaires gojates vieràn? Guaire me cau pagar?

Guairi vieràn? Guaira aigua auetz de besonh?

Quan ei era reünion? Quan vòs qu'ac hèsca?

Com vieràs tara reünion?

A on haram era reünion? A on ès? A on arribèretz?

j. Numeraus cardinaus

0	zèro	25	vint-e-cinc
1	un, ua	26	vint-e-sies
2	dus, dues	27	vint-e-sèt
3	tres	28	vint-e-ueit
4	quate	29	vint-e-nau
5	cinc	30	trenta
6	sies	31	trenta un (ua)
7	sèt	32	trenta dus (dues)
8	ueit	33	trenta tres
9	nau	40	quaranta
10	dètz	50	cinquanta
11	onze	60	seishanta
12	dotze	70	setanta
13	trezte	80	ueitanta
14	catorze	90	nauanta, novanta
15	quinze	100	cent
16	setze	200	dus cents o dues centes
17	dètz-e-sèt	1.000	mil
18	dètz-e-ueit	10.000	dètz mil
19	dètz-e-nau	20.000	vint mil
20	vint	100.000	cent mil
21	vint-e-un (-ua)	1.000.000	milion, un milion
22	vint-e-dus (-dues)	1.000.000.000	miliard, un miliard
23	vint-e-tres	1.000.000.000.000	bilion, un bilion
24	vint-e-quate		

k. Numeraus ordinaus

Cardinau	Ordinau	Exemples
un, ua	prumèr, prumèra	Ei eth prumèr òme.
dus, dues	segon, segona, dusau	Eth segon (dusau) viatge.
tres	tresau	Eth tresau president.
quate	quatau	Eth quatau mes.
cinc	cincau	Ara començam era cincau leçon.
setanta	setantau	Ei eth setantau anniversari.

2. SUBSTANTIUS E ADJECTIUS

a. Nombre des substantius

Singular		Plurau
òme tèxte monge empeaire mèstre man can	Substantiu + s	òmes tèxtes monges empeaires mèstres mans cans
dia aigua hemna problèma	Substitucion dera -a finau deth singular per -es en plurau	dies aigües hemnes problèmes
país còs brèç braç temps mes bòsc peish moth	Substantiu + i	païsi còssi brèci braci tempsi mesi bòsqui peishi mothi
votz perditz lutz arraitz	Substantiu + -es enes mots acabadi en -tz	votzes perditzes lutzes arraitzes

b. Genre des substantius

En occitan i a dus genres: masculin e femenin.

Masculin		Femenin
gojat pagés sant codinèr	Masculin + <i>a</i>	gojata pagesa santa codinèra
mèstre ministre monge empeiraire	Substitucion dera <i>-e</i> deth masculin per <i>-a</i>	mèstra ministra monja empeira
comde prince abat metge	Masculin + <i>-essa</i>	comdessa princesa abadessa metgessa
trobador	Masculin + <i>itz</i>	trobairitz
pair òme gendre oncle taure shivau	Masculin e femenin d'arraigz disparièra	mair hemna ireua, nòra tia vaca cavala, ègua

c. Nombre des adjectius

Singular		Plurau
bèth fòrt dolent brave lèg gròs lord verd parlat caud	Masculin + <i>i</i>	bèri fòrti dolenti bravi lègi gròssi lordi verdi parladi caudí
omicida dubèrta polida comunista	Substitucion dera <i>-a</i> finau deth singular per <i>-es</i> en plurau	omicides dubèrtes polides comunistes
abituau beròi servidor idonèu suau arab timid barròc agradable imaginari	Masculin + <i>s</i>	abituaus beròis servidors idonèus suaus arabs timids barròcs agradables imaginaris
darrèr polit plen	Masculin + <i>s</i> o + <i>i</i>	darrèrs – darrèri polits - polidi plens-plei

- En cas de sonorizacion i a cambis a finau de mot:

polit – polidi

parlat - parladi

d. Genre des adjectius

Coma enes substantius, ben soent es formes femenines des adjectius en singular son era forma masculina damb era terminason *-a*. Mès, tanben coma enes substantius, eth passatge d'ua forma masculina a ua femenina pòt provocar modificacions que van ath delà dera terminason.

Exemples:

Masculin	Femenin
plen	plea
vesin	vesia
bon	bona
bèth	bèra
pishaire	pishaira
capable	capabla
gran	grana

- Es adjectius acabadi en *-a* (de formacion sabenta) demoren invariables: *torista, socialista*.

Es formes damb ua seqüència finau *-au* se mantien tostemp invariables. Exemple:

Ua persona normau.

Ua operacion accidentau.

e. Sufixes diminutius e aumentatius

1- Quauqui sufixes diminutius:

-et, -eta: passet, tauleta

-onh, -onha: petitonh, petionha

-òt, -òta: omenòt, hemnòta, casalòt, canhòt

Observacions:

Es sufixes diminutius s'utilizen en substantius, nòms de persona, adjectius e advèrbis:

libre -> libret; Pèire -> Peiròt; doç -> docet.

2- Sufixes aumentatius:

Eth sufix aumentatiu ei *-às, -assa*, e pòt auer un matís despectiu: *bestiassa, libràs, hemnassa*.

f. Comparatiu - superlatiu

1- Comparatiu:

a) superioritat: *mès... que*. Exemple:

Sò mès vielh que tu.

b) inferioritat: *mens... que*. Exemple:

Joan ei mens intelligent que Pau.

Observacion: en comparatius (superioritat e inferioritat), *que* pòt èster seguit per *non pas*. Exemple:

Sò mès fòrt que non pas tu.

Joan ei mens joen que non pas Pau.

c) egalitat: *tan ... com(a), deuant d'adjectius* o advèrbis. Exemple:

Eth mèn pair ei tan vielh coma eth tò.

Joan non ei tan gran coma Pèir.

d) comparatius irregulars e sintetics:

- bon => melhor:

Aguest vin ei melhor.

- mau => pitjor (piri):

Auram eth pitjor ostiu.

- gran => major:

Era major part dera gent vò votar.

- petit => mendre:

Era mendre causa li interèsse.

- naut => superior, -a:

En pis superior.

- baish => inferior, -a:

Ena part inferiora dera plana i a eth numerò.

2- Superlatiu:

a) superlatiu absolut: se forme damb es advèrbis *molt, plan, fòrça, tot plen*

S'utilizen tanben quauques formes coma aquestes: *mès, mès que*, etc.:

Ei mès que valent.

Observacion: *plan e fòrça* son es advèrbis mès utilizadi.

b) superlatiu relatiu: se forme damb eth, era, çò de..., seguit per mès e mens:

Era cançon mès polida.

Çò de mens important.

3. PRONÒMS

a. Pronòms personaus

Persona	Singular		Plurau	
	Masculin	Femenin	Masculin	Femenin
1	jo	jo	nosati	nosates
2	tu	tu	vosati	vosates
3	eth	era	eri	eres

b. Pronòms atòns

	Formes plees	Formes renfortides	Formes elidides	Formes redusides
Persona 1 sing.	me	em	m'	'm
Persona 2 sing.	te	et	t'	't
Persona 3 sing. (acusatiu masc.)	lo/le	au	l'	'u
Persona 3 sing. (acusatiu fem.)	la	-	l'	-
Nèutre	ac	-	-	'c
Persona 3 (reflexiu)	se	es	s'	's
Persona 3 sing. (datiu)	li/le	au	l'	'u
Persona 1 plur.	mos	-	-	-
Persona 2 plur.	vos	-	-	-
Persona 3 plur. (acusatiu/datiu)	les (es)	-	-	's
Adverbiau (1)	ne	en	n'	'n
Adverbiau (2)	l	-	-	-

COMENTARIS:

1) Es formes renfortides s'empleguen sonque en Bausen e Canejan (se ben açò contunhe ath delà dera frontèra). S'empleguen en posicion proclitica cada còp qu'ei possible.

2) Maugrat açò, eth pronòm *ne* a ua forma renfortida en tota era Val d'Aran. Exemples:

En voi un.

En cromparàs dus.

3) Cada còp que sigue possible, eth pronòm cau que vengue ua forma elidida. Cau méter er apostròf a dreita. Exemples:

M'a parlat de tu.

Te n'è crompat un.

4) Es pronòms *mos* e *vos* s'apostrofèn en contacte damb un aute pronòm.

Vo'la portarè deman.

c. Relatius

Damb antecedent explicit	<i>que</i>	<i>Era gojata que t'agrade</i> (subjècte). <i>Era causa que cercatz</i> (complement dirècte).
	<i>que</i> (+ pronòm, possessiu, advèrbi, sintagma)	<i>Er estudiant que ('n) parlàuem</i> <i>ager ei d'Arties.</i> <i>Era gojata qu'eth sòn pair ei eth</i> <i>president deth club.</i>
	article + <i>quau/quaus</i>	<i>Non acceptaram eth projècte, eth</i> <i>quau serà presentat deman.</i>
	preposicion + <i>qui, qué, quau/</i> <i>quaus</i>	<i>Eth projècte de qué parlàuem</i> <i>ager.</i> <i>Era estudianta de qui parlàuem</i> <i>ager.</i> <i>Era estudianta dera quau</i> <i>parlàuem ager.</i>
	(preposicion) + (a) on	<i>Eth país d'a on ven eth professor</i> <i>ei molt diferent.</i>
	<i>çò que</i>	<i>M'a dit que vierà deman, çò que</i> <i>me semble ben.</i>
Sense antecedent	substantiu + <i>que</i>	<i>M'a dit que vièra deman, causa</i> <i>que me semble ben.</i>
	(preposicion) + <i>qui</i>	<i>Qui cerque, tròbe.</i> <i>Qui pense qu'ei ua error, qu'ac</i> <i>digue.</i>
	(preposicion) + (tot) + article definit / pronòm demostratiu + <i>que</i>	<i>Es que veigui mès clars son</i> <i>aguesti.</i> <i>Totes es qu'ac volguen crompar,</i> <i>qu'ac diguen.</i>
	(preposicion) + (tot) + <i>çò / aquerò</i> + <i>que</i>	<i>Çò que hèm aué ei istoric.</i>
	(preposicion) + (a) on	<i>Cau determinar eth camin entà on</i> <i>volem anar.</i>
(<i>pertot/aquiu</i>) + (a) on	<i>Ac pensi explicar pertot a on vaja.</i>	

Observacion: *Que* a un usatge generau en occitan. N'auem vist quauqui exemples. Plan soent *que* va acompanhat d'un pronòm personau, un advèrbi o un adjectiu possessiu. Aciu quauqui exemples:

Ar amic que li dèishi eth telefon

Ara vesia que li an panat era bossa

Er òme qu'a vengut damb eth

Era ciutat que i auem passat tres dies = a on auem passat tres dies

Eth libre que te n'è parlat

Es pomes que n'è hèt confetura

Eth vesin qu'era sua casa a cremat

4. VÈRBS

Conjugasons		
Prumèra	Dusau	Tresau
-ar	-ir	- er tonic - er atòn - èir, eir, ier, òir (monosillabs) e hèr
parlar	dormir	poder, méter, hèr, trèir, tier, veir, plòir, mòir

Formes non personaus

	Prumèra	Dusau	Tresau
Infinitiu	parlar	dormir	méter
Compausat	auer parlat	auer dormit	auer metut
Gerondu	parlant en parlar en tot parlar	dormint en dormir en tot dormir	metent en méter en tot méter
Compausat	auent parlat	auent dormit	auent metut
Participi passat	parlat	dormit	metut

	Vèrbs auxiliars	
Infinitiu	auer	èster
Compausat	auer agut	auer estat
Gerondu	auent en tot auer en auer	estant en tot èster en èster
Compausat	auent agut	auent estat
Participi passat	agut	estat

a. Prumèra conjugason

Indicatiu		
	Tempsi simples	Tempsi compausats
	<i>present</i>	<i>passat compausat</i>
sing. 1 ^a	canti	è cantat
2au.	cantes	as cantat
3au.	cante	a cantat
plur. 1 ^a	cantam	auem cantat
2au.	cantatz	auetz cantat
3au.	canten	an cantat
	<i>imperfècte</i>	<i>plus-que-perfècte</i>
sing. 1 ^a	cantaua	auia cantat
2au.	cantaues	auies cantat
3au.	cantaue	auie cantat
plur. 1 ^a	cantàuem	auíem cantat
2au.	cantàuetz	auíetz cantat
3au.	cantauen	auien cantat
	<i>preterit</i>	<i>preterit compausat</i>
sing. 1 ^a	cantè	auí cantat
2au.	cantès / cantères	auís cantat
3au.	cantèc	auèc cantat
plur. 1 ^a	cantèrem	auérem cantat
2au.	cantèretz	auéretz cantat
3au.	cantèren	auerèren cantat
	<i>futur</i>	<i>futur anterior</i>
sing. 1 ^a	cantarè	aurè cantat
2au.	cantaràs	auràs cantat
3au.	cantarà	aurà cantat
plur. 1 ^a	cantaram	auram cantat
2au.	cantaratz	auratz cantat
3au.	cantaràn	auràn cantat
	<i>condicionau</i>	<i>condicionau passat</i>
sing. 1 ^a	cantaria	auria cantat
2au.	cantaries	auries cantat
3au.	cantarie	aurie cantat
plur. 1 ^a	cantariem	auriem cantat
2au.	cantarietz	aurietz cantat
3au.	cantarien	aurien cantat

Subjontiu		
	Temps simples	Temps compausats
	<i>present</i>	<i>passat</i>
sing. 1 ^a	canta	aja cantat
2au.	cantes	ages cantat
3au.	cante	age cantat
plur. 1 ^a	cantem	ajam cantat
2au.	cantetz	ajatz cantat
3au.	canten	agen cantat
	<i>imperfècte</i>	<i>plus-que-perfècte</i>
sing. 1 ^a	cantèssa	auessa cantat
2au.	cantèsses	auesses cantat
3au.	cantèsse	auesse cantat
plur. 1 ^a	cantèssem	auéssem cantat
2au.	cantèssetz	auéssetz cantat
3au.	cantèssen	auessen cantat
Imperatiu		
	<i>present</i>	
sing. 2au.	canta	
plur. 1 ^a	cantem	
plur. 2au.	cantatz	

b. Dusau conjugason

Indicatiu		
	Tempsi simples	Tempsi compausats
	<i>present</i>	<i>passat compausat</i>
sing. 1 ^a	servisqui	è servit
2au.	servisses	as servit
3au.	servís	a servit
plur. 1 ^a	servim	auem servit
2au.	servitz	auetz servit
3au.	servissen	an servit
	<i>imperfècte</i>	<i>plus-que-perfècte</i>
sing. 1 ^a	servia	auia servit
2au.	servies	auies servit
3au.	servie	auie servit
plur. 1 ^a	serviéem	auiéem servit
2au.	serviéetz	auiéetz servit
3au.	servien	auien servit
	<i>preterit</i>	<i>preterit compausat</i>
sing. 1 ^a	serví	auí servit
2au.	servís / servires	auís servit
3au.	servic	auéc servit
plur. 1 ^a	serviéem	auéem servit
2au.	serviéetz	auéetz servit
3au.	serviren	aueren servit
	<i>futur</i>	<i>futur anterior</i>
sing. 1 ^a	servirè	aurè servit
2au.	serviràs	auràs servit
3au.	servirà	aurà servit
plur. 1 ^a	serviram	auram servit
2au.	serviratz	auratz servit
3au.	serviràn	auràn servit
	<i>condicionau</i>	<i>condicionau passat</i>
sing. 1 ^a	serviria	auria servit
2au.	serviries	auries servit
3au.	servirie	aurie servit
plur. 1 ^a	serviéem	auriéem servit
2au.	serviéetz	auriéetz servit
3au.	servirien	aurien servit

Subjontiu		
	Temps simples	Temps compausats
	<i>present</i>	<i>passat</i>
sing. 1 ^a	servisca	aja servit
2au.	servisques	ages servit
3au.	servisque	age servit
plur. 1 ^a	servigam	ajam servit
2au.	servigatz	ajatz servit
3au.	servisquen	agen servit
	<i>Imperfècte</i>	<i>plus-que-perfècte</i>
sing. 1 ^a	servissa	auessa servit
2au.	servisses	auesses servit
3au.	servisse	auesse servit
plur. 1 ^a	servíssem	auéssem servit
2au.	servíssetz	auéssetz servit
3au.	servissen	auessen servit
Imperatiu		
	<i>present</i>	
sing. 2au.	servís	
plur. 1 ^a	servim	
plur. 2au.	servitz	

c. Tresau conjugason

Indicatiu		
	Tempsi simples	Tempsi compausasts
	<i>present</i>	<i>passat compausat</i>
sing. 1 ^a	meti	è metut
2au.	metes	as metut
3au.	met	a metut
plur. 1 ^a	metem	auem metut
2au.	metetz	auetz metut
3au.	meten	an metut
	<i>imperfècte</i>	<i>plus-que-perfècte</i>
sing. 1 ^a	metia	auia metut
2au.	meties	auies metut
3au.	metie	auie metut
plur. 1 ^a	metiém	auíem metut
2au.	metiétz	auíetz metut
3au.	metien	aiien metut
	<i>preterit</i>	<i>preterit compausat</i>
sing. 1 ^a	metí	auí metut
2au.	metís / meteres	auís metut
3au.	metec	auec metut
plur. 1 ^a	metérem	auérem metut
2au.	metéretz	auéretz metut
3au.	meteren	aueren metut
	<i>futur</i>	<i>futur anterior</i>
sing. 1 ^a	meterè	aurè metut
2au.	meteràs	auràs metut
3au.	meterà	aurà metut
plur. 1 ^a	meteram	auram metut
2au.	meteratz	auratz metut
3au.	meteràn	auràn metut
	<i>condicionau</i>	<i>condicionau passat</i>
sing. 1 ^a	meteria	auria metut
2au.	meteries	auries metut
3au.	meterie	aurie metut
plur. 1 ^a	meteriém	auriém metut
2au.	meteriétz	auriétz metut
3au.	meterien	aurien metut

Subjontiu		
	Tempsi simples	Tempsi compausats
	<i>present</i>	<i>passat</i>
sing. 1 ^a	meta	aja metut
2au.	metes	ages metut
3au.	mete	age metut
plur. 1 ^a	metam	ajam metut
2au.	metatz	ajatz metut
3au.	meten	agen metut
	<i>imperfècte</i>	<i>plus-que-perfècte</i>
sing. 1 ^a	metessa	auessa metut
2au.	metesses	auesses metut
3au.	metesse	auesse metut
plur. 1 ^a	metéssem	auéssem metut
2au.	metéssetz	auéssetz metut
3au.	metessen	auessen metut
Imperatiu		
	<i>present</i>	
sing. 2au.	met	
plur. 1 ^a	metam	
plur. 2au.	metetz	

d. Vèrbs auxiliars

1. AUER

Indicatiu		
	Tempsi simples	Tempsi compausats
	<i>present</i>	<i>passat compausat</i>
sing. 1 ^a	è	è agut
2au.	as	as agut
3au.	a	a agut
plur. 1 ^a	auem	auem agut
2au.	auetz	auetz agut
3au.	an	an agut
	<i>imperfècte</i>	<i>plus-que-perfècte</i>
sing. 1 ^a	auia	auia agut
2au.	auies	auies agut
3au.	auie	auie agut
plur. 1 ^a	auíem	auíem agut
2au.	auíetz	auíetz agut
3au.	aien	aien agut
	<i>preterit</i>	<i>preterit compausat</i>
sing. 1 ^a	auí	auí agut
2au.	auís /aures	auís agut
3au.	auéc	auéc agut
plur. 1 ^a	auérem	auérem agut
2au.	auéretz	auéretz agut
3au.	aueren	aueren agut
	<i>futur</i>	<i>futur anterior</i>
sing. 1 ^a	aurè	aurè agut
2au.	auràs	auràs agut
3au.	aurà	aurà agut
plur. 1 ^a	auram	auram agut
2au.	auratz	auratz agut
3au.	auràn	auràn agut
	<i>condicionau</i>	<i>condicionau passat</i>
sing. 1 ^a	auria	auria agut
2au.	auries	auries agut
3au.	aurie	aurie agut
plur. 1 ^a	auríem	auríem agut
2au.	auríetz	auríetz agut
3au.	aurien	aurien agut

Subjontiu		
	Tempsi simples	Tempsi compausats
	<i>present</i>	<i>passat</i>
sing. 1 ^a	aja	aja agut
2au.	age	ages agut
3au.	age	age agut
plur. 1 ^a	ajam	ajam agut
2au.	ajatz	ajatz agut
3au.	agen	agen agut
	<i>imperfècte</i>	<i>plus-que-perfècte</i>
sing. 1 ^a	auessa	auessa agut
2au.	auesses	auesses agut
3au.	auesse	auesse agut
plur. 1 ^a	auéssem	auéssem agut
2au.	auéssetz	auéssetz agut
3au.	auessen	auessen agut
Imperatiu		
	<i>present</i>	
sing. 2au.	ages	
plur. 1 ^a	ajam	
plur. 2au.	ajatz	

2. ÈSTER

Indicatiu		
	Temps simples	Temps compausats
	<i>present</i>	<i>passat compausat</i>
sing. 1 ^a	sò	è estat
2au.	ès	as estat
3au.	ei / é	a estat
plur. 1 ^a	èm	auem estat
2au.	ètz	auetz estat
3au.	son	an estat
	<i>imperfècte</i>	<i>plus-que-perfècte</i>
sing. 1 ^a	èra	auia estat
2au.	ères	auies estat
3au.	ère	auie estat
plur. 1 ^a	èrem	auíem estat
2au.	èretz	auíetz estat
3au.	èren	aiuen estat
	<i>preterit</i>	<i>preterit compausat</i>
sing. 1 ^a	siguí / estè	auí estat
2au.	siguís / estès / sigueres / estères	auís estat
3au.	siguec / estèc	auec estat
plur. 1 ^a	siguérem / estèrem	auérem estat
2au.	siguéretz / estèretz	auéretz estat
3au.	sigueren / estèren	aueren estat
	<i>futur</i>	<i>futur anterior</i>
sing. 1 ^a	serè	aurè estat
2au.	seràs	auràs estat
3au.	serà	aurà estat
plur. 1 ^a	seram	auram estat
2au.	seratz	auratz estat
3au.	seràn	auràn estat
	<i>condicionau</i>	<i>condicionau passat</i>
sing. 1 ^a	seria	auria estat
2au.	series	auries estat
3au.	serie	aurie estat
plur. 1 ^a	seríem	auríem estat
2au.	seríetz	auríetz estat
3au.	serien	aurien estat

Subjontiu		
	Tempsi simples	Tempsi compausats
	<i>present</i>	<i>passat</i>
sing. 1 ^a	sigá	aja estat
2au.	sigues	ages estat
3au.	sigue	age estat
plur. 1 ^a	sigam	ajam estat
2au.	sigatz	ajatz estat
3au.	siguen	agen estat
	<i>imperfècte</i>	<i>plus-que-perfècte</i>
sing. 1 ^a	siguessa / estèssa	auessa estat
2au.	siguesses / estèsses	auesses estat
3au.	siguesse / estèsse	auesse estat
plur. 1 ^a	siguéssem / estèsssem	auéssem estat
2au.	siguéssetz / estèsssetz	auéssetz estat
3au.	siguessen / estèssen	auessen estat
Imperatiu		
	<i>Present</i>	
sing. 2au.	sigues	
plur. 1 ^a	sigam	
plur. 2au.	sigatz	

e. Vèrbs irregulars

En aranés auem fòrça vèrbs irregulars. Ne presentam sonque tres d'exemple.

Infinitiu	caler
Participi	calut
Present	cau (3au. persona)
Preterit	calec (3au. pers.)
Present Subj.	calgue (3au. pers.)
Imperfècte Subj.	calesse (3au. pers.)

Infinitiu	voler
Participi	volut
Present	voi, vòs, vò, volem, voletz, vòlen
Preterit	volí, volís, volec, volérem, voléretz, voleren
Present Subj.	volga, volgues, volgue, volgam, volgatz, volguen
Imperfècte Subj.	volessa, volesses, volesse, voléssem, voléssetz, volessen
Imperatiu	volgues, volgam, volgatz

Infinitiu	hèr
Gerondu	hènt, en tot hèr, en hèr
Participi	hèt
Present	hèsqui, hès, hè, hèm, hètz, hèn
Imperfècte d'Ind.	hèja, hèges, hège, hègem, hègetz, hègen
Preterit	hi, his, hec, hérem, héretz, heren
Futur	harè, haràs, harà, haram, haratz, haràn
Present Subj.	hèsca, hèsques, hèsque, hem, hetz, hèsquen
Imperfècte Subj.	hessa, hesses, hesse, héssem, héssetz, hessen
Condicionau	haria, haries, harie, hariém, haríetz, harien
Imperatiu	hè, hem, hètz

5. PREPOSICIONS

Preposicions	Contraccions (article)	Exemples	Consideracions
a, ad, ada (seguit de pronòm personau tònic de 3au. persona)	ath, ar, ara, as	<i>A jo non m'agrade. Non ac vò dar ad arrés. Ac a dit ada eth. Ac a dit ath tòn amic. Ac a dit ar estudiant. Ac a dit ara sua hilha. Ac a dit as sues hilhes.</i>	Pòt anar deuant der objècte dirècte.
(de) cap a	cap ath, ar, ara, as	<i>Se'n va cap ara estacion. Vieràn deman de cap ath ser. Açò ei de cap a Bossòst.</i>	A ua valor direccionau mès tanben s'emplegue entà indicar aproximacion en temps o en espaci.
damb		<i>Es tues hilhes jòguen damb aqueri gojats. Parlarè damb eth. Damb tu, va plan.</i>	
de	deth, der, dera, des	<i>Pèir parlarà de tot açò. Qué penses d'aguesta qüestion? Deman vierà er amic deth tòn hilh.</i>	Escriueram d' s'era preposicion va seguida d'un mot damb ua vocau iniciu (veir p. 14).
enquia	enquiath, enquiar, enquiara, enquiàs enquiad, enquiada	<i>I a nhèu enquiath pòrt. Arribarà enquia Vielha. I aurà hèsta enquiàs dotze. Es fòrti vents d'ager seguiràn enquia deman. Auem arribat enquiad aguest punt.</i>	S'utilize entà exprimir ua relacion qu'indique eth tèrme en espaci o en temps a on quauquarrés o quauquarren arribe sense depassar-lo.
durant/pendent		<i>Haràn es òbres durant/pendent eth mes de març.</i>	
en	en (prep. + article masc. sing.), ena, enes	<i>Joan demore en Tolosa. Maria trabalhe ena casa de Pèir.</i>	

Preposicions	Contraccions (article)	Exemples	Consideracions
<i>entà/tà entad/tad (coma ad) entada/tada (coma ada)</i>	<i>entath, entar, entara, entàs, tath, tar, tara, tàs</i>	<i>Anaram tà Vielha deman. Açò non servís tad arren. Tà Nadau, cada vaca en sòn corrau. Arribarà tàs dotze. Ei entà tu.</i>	Valors: direccion/ destinacion, finalitat, destinacion temporau o localizacion temporau, situacion temporau damb ores. Atribucion.
entre		<i>Entre er un e er aute. Ac haram entre toti.</i>	
exceptat		<i>An votat toti es punts exceptat deth darrèr. Ac voi tot exceptat aquerò.</i>	Forma literària e pròpria des registres formaus. Equivalent de <i>lheuat (de)</i> .
jos		<i>Jos era taula.</i>	
lheuat (de)		<i>An votat toti es punts lheuat (d)eth darrèr. Ac voi tot lheuat (d') aquerò.</i>	
maugrat		<i>Maugrat es critiques, non ac cambiaràn. Maugrat que sigue car, ac cau crompar.</i>	
mejançant		<i>Eth decretè serà adoptat mejançant eth vòt de qualitat deth president.</i>	
per	<i>peth, per, pera, pes.</i>	<i>Cau passar per aquest camin.</i>	
segontes		<i>Segontes eth, tot que va plan.</i>	
sense		<i>Mos an deishat sense arren.</i>	
sus		<i>Sus era cagira i a un coishin.</i>	

6. ADVÈRBIS E LOCUCIONS ADVERBIAUS

a. Advèrbis de manèra e quantitat

Advèrbis	Exemples
amassa	Cau hèr es causes amassa.
arren	Non me convenç arren de tot açò.
atau	Era vida ei atau.
aumens	Ne volem aumens tres.
a plaser	Ac cau hèr a plaser.
ben, mau	Aué es causes van ben, mès tot pòt anar mau.
bric	Tot aquerò non ei bric clar.
com	Com se ditz?
comsevolhe / quinsevolhe	Non ac podem hèr comsevolhe.
de prèssa	Torna de prèssa.
fòrça	Ei fòrça polit.
guaire	Non n'í a guaire.
harai	Tu harai qu'ès de hai!
lèu	Eth procès de construccion auance lèu.
massa	Açò ei massa car.
mès, mens	Ei mès interessant e mens car.
mèslèu	Haram un projècte mèslèu culturau.
miei	An trobat un audèth miei mòrt.
milhor	Calerà jogar milhor entà ganhar era liga.
molt	Es causes van molt ben.
pitjor, piri	Eth encara parle pitjor / piri.
plan	Tot va plan.
pòc	Trabalhe molt pòc.
pro	N'í a pro de tot açò.
quasi	Eth projècte ei quasi acabat.
quauquarren	Voletz quauquarren deth mercat?
shinhau	Pòrta un shinhau de hormatge.
sonque	I a sonque tres persones.
sustot	Remercarè sustot tres cassi.
tant	Non cau cridar tant!

b. Advèrbis de lòc

Advèrbis	Exemples
aciu aquiù	Eth gojat ei aciu, mèr era gojata ei aquiù.
acitau, aquitau	Ac haram acitau e punt.
apròp, luenh	S'ei apròp, òc. Mès s'ei luenh non i voi anar.
arran	Eth sègue molt arran.
ath torn/peth torn	Tot vire ath torn d'eth/peth torn deth pòble.
ath costat/peth costat	Ei ath costat dera glèisa.
ath cant/peth cant	Ath cant der arriu.
baish, naut	Jo viui naut.
darrèr, deuant	Deuant i a eth futur. Darrèr sonque eth passat.
endarrèr, endeuant	Cau anar endeuant. Jamès endarrèr.
deçà, delà	Se demores deçà, te cau pagar er impòst. Delà, ei ua auta administracion.
ençà, enlà	Me'n vau enlà.
dehòra, laguens	Dehòra hè heired. Laguens, non guaire.
dejós, dessús	Tostemp i a agut es qui son dessús e es qui son dejós.
enjós, ensús	Cau guardar tostemp ensús, jamès enjós.
enlòc, pertot	Maugrat que diden que n'í a pertot, jo no'n trapi enlòc.
entremiei	Passarè entremiei.
a on	D'a on son aguesti?
a onsevolhe	Ac podetz crompar a onsevolhe.
près	Non ei près de jo.

c. Advèrbis de temps

Advèrbis	Exemples
abans, ara, dempús	Abans l'estimaue. Ara, ja no. Dempús te picarè tà parlar.
adès	Adès m'a dit qu'ac vò hèr.
ager, delàger	Ager non trabalhè. Delàger, òc.
alavetz	Ara açò ja non ei possible. Alavetz es causes èren diferentes.
anet, delànet	È er avion anet. Delànet non dormí guaire ben.
arunan / ariguan, enguan	Arunan i auie molta nhèu, enguan non
aué, deman, (a) londeman	Aué non trabalhi mès deman, òc. (A) londeman tornèc.
encara	Encara ei eth president.
bèth còp/viatge/carrèr	I auia tornat bèth còp.
bèth temps a	Bèth temps a, i auie un castèth.
de seguida/tot seguit	De seguida començaram era classa.
est'an passat	Est'an passat cuelhérem mès tomates.
d'ora	S'a lheuut d'ora.
ja	Ja son arribadi.
jamès	Aciu non discutim jamès.
lèu	Lèu serà iuèrn.
mentretant / entretant / mentre	Mentre tu guardes pegueries, jo trabalhi.
quan	Quan vengues, mos vedem.
soent	Vau soent entà Les.
tanlèu / autanlèu	Tanlèu arribes, mos veiram.
tard	Era nhèu arribè tard enguan.
tostemp	Tostemp vòlen çò de madeish.

d. Advèrbis d’afirmacion, dobte e negacion

Afirmacion	Dobte	Negacion
òc	dilhèu / benlèu	non
tiò	ça’m par	nani
plan		pas
bensè, bessè	bessè	
tanben, tanplan	tanplan	cap, bric, non cap
e tant		tanpòc
de vertat		non pas
si		de cap de manèra
segur		òbe
cèrt, cèrtament		
justament, evidentament		
tot a fèt		

7. CONJONCTIONS

a. Conjonctions de coordinacion

Copulatives	Exemples
e	Voi açò e aquerò.
ne	Non veiràs eth tòn hilh ne era tua hemna.
Distributives	Exemples
ara... (e) ara	Ara vò açò, ara vò aquerò.
ne... ne	Non ei ne aciu ne aqui.
o... o	O ac hèm ara, o non ac haram jamès.
sigue... (o) sigue	Sigue peth deuant, sigue peth costat, anatz-i.
entre... e	Entre directors e professors, se meteren d'acòrd.
un còp.... un còp/aute	Un còp a quèrra, un aute a dreta.
de còps... de còps/d'auti (còps)	De còps hè calor, de còps hè heired.
d'un costat... der aute (costat)	D'un costat ac volie, der aute ac trobaue massa car.
que... (o) que	Que vòte òc, que vòte non, li darè supòrt.
tant... com(a)	Volem un projècte tant culturau coma economic.
Disjontives	Exemples
o	Vòs eth petit o eth gran?
o ben	Calerà decidir se volem açò o ben aquerò.
Adversatives	Exemples
ara	Parlaria damb eth deman. Ara, se non ac vòs, non i parlarè.
autament	Cau decidir quauquarren, autament, non foncionarà.
(e/mès) de tota manèra a ua auta manèra de ua auta manèra	Çò que dides ei vertat, mès de tota manèra non ac podem assumir. Ac cau hèr atau, de ua auta manèra non foncionarà.
mès	Non ac volia hèr, mès non i a cap auta solucion.
mentre que, pendent que, mentretant que, entretant que, en tot que	Jo preni es bones decisions, mentre que tu hès pegueries.
sonque	Non ei cap aquera, sonque era auta.
mèslèu	Non ei vertat çò que dides d'eth. Mèslèu ei ath revès.
per contra	Volia votar aguesti. Per contra, finaument è votat es auti.
però	Aquerò ei era Val d'Aran! Però ei tan amagada.
senon	Non dormirà en Vielha, senon en Bossòst.
totun	Tot poderie anar milhor. Totun, va plan.

Continuatives	Exemples
a mès, ath delà	Non ac volia hèr mès e ath delà/a mès m'acuse a jo de non auer trabalhat.
atau/tau com(a)	Calerà decidir se volem votar, atau coma a qui.
autament	Eth ei eth cap. Autament a de decidir qué cau hèr.
tanben/tanplan, (ne) tanpòc	Non te vò veir, ne tanpòc escotar.
encara	Ja m'ac creigui, e encara mès, ja m'ac imagini.
Illatives	Exemples
alavetz	Non ei vertat çò que dides, alavetz non te creigui mès.
atau	Ei urgent que mos amassem tà consensuar quauquarren. Atau, quan te va ben?
donc/donques	Eri an perdut damb es de Les, donques nosati tanben auem bèra possibilitat de guanhar.
en conseqüència	Aguesta gramatica ei basica. En conseqüència, totemp se pòt ampliar.

b.- Conjoncions de subordinacion

Completives	Exemples
que	Pensi que deman i a era amassada.
se	Non m'an pas dit se vierien a sopar.
Temporaus	Exemples
abans que	Ditz-l'ac abans que sigue massa tard.
cada còp que/tostemp que	Cada còp que ges de hèsta arribe tard a trabalhar.
un còp que	Dinaram un còp auram acabat d'estudiar.
dempús/despús que	Dempús de hèr eth trebalh, anaram de hèsta major.
enquia que	Non gesseratz enquia que non acabetz d'estudiar.
en man en man	En man en man que passauen, les flocaue.
mentre que/pendent que/ mentretant que/en tot que/ entretant que/	Mentre tu premanisses eth dinar, jo plancharè.
quan	Quan ages acabat, poderàs marchar.
que	Me cridèc que ja me n'anaua.
tanlèu que/tanlèu com(a)	Tanlèu qu'arribes, ditz-m'ac.

Modaus	Exemples
com(a)	Aué òc, qu'auem vist com ges eth solei.
atau com(a)	Qu'ac auem hèt atau coma mos manèren.
tant que	Tostemp li n'an dat tant qu'a volut.
tant com(a)	M'agrade escriuer tant com liéger.
tan que/tan com(a)	Arribaram tan lèu que/coma poderam.
com(a) se	Non ditz jamès arren, com se non i sigesse.
sense que	Ac auram de hèr sense qu'arrés ac veigue.
Causaus	Exemples
a causa de	A causa que i auie nhèu, non agarrèren eth coche.
que	Crida mès, que non t'enteni.
com(a)	Coma non i auie arrés, mo'n tornèrem.
ja que	Ja que non as trabalhat pro, non anaràs de viatge.
pr'amor que/perque	Non è gessut pr'amor que ploigüe.
Consecutives	Exemples
donques	Non vòs vier damb jo? Donques ja ne parlaram.
de manèra que	Ja sabem era vertat, de manèra que non cau que t'amagues mès.
talament... que	Anaue talament mudat que semblaue un prince.
tant...que	Beuec tant que siguec dus dies en lhet.
tan...que	Ère tan bona persona que tostemp lo rebrembaram.
Finaus	Exemples
entà/tà que	Cau estudiar mès entà aprovar.
pr'amor que	T'ac hèsqui a saber pr'amor qu'actues en consequéncia.
que	Venguetz, que vos diga eth resultat.
de manèra/de tau manèra	N'è portat tant de manèra que n'i age pro entà toti.
Condicionaus	Exemples
a condicion que	T'ac deisharè a condicion qu'ac hèsques a servir.
a mens que	I anaram toti, a mens que tu non volgues vier.

deth moment que	Deth moment que te trapaues mau, ja non auies de minjar tant.
en cas que	En cas qu'ac apròves tot, haram era matricula naua.
trèt que	Trèt que non ages hame, soparam d'ora.
per pòc que	Per pòc que pogues, arriba d'ora.
se	Se mos volesses ajudar, n'auançaríem plan mès.
sense que	Sense que te veiguen, entra e agarra es claus.
sonque/sonque que	Sonque arribe en casa, ja l'ac diderè.
Concessives	Exemples
maugrat que	Maugrat qu'ac sap, non ac vò pas díder.
per mès que	Per mès que mos ac juraue, non lo creiguérem.
encara que	Non ac volerà encara que l'ac regales.
a despriet que	Les ac aufriram a despriet que non ac volguen.
Comparatives	Exemples
tan...com(a)	Non ei cap tan valent com semblaue.
tant...com(a)	Non se vante pas tant coma didíetz.
mès ...que	Aguest mainatge qu'ei mès trabalhador que tu.
mens...que	M'interèsse mens que çò que pòs imaginar.
mès...mès	Qui mès i guanhe, mès i pèrd.
mens...mens	Mens trabalhe, mens vò trabalhar.

8.- INTERJECCIONS

Se dividissen en *pròpies* e *impròpies*.

- Classificacion

- **D'expression:** alegria, admiracion, suspresa, dolor, pòur, coratge, hàstic...

Pròpies	Impròpies
a!	praube!
ai!	pietat!
è!	bon diu!
tè!	visque!
au!	mèrda!
va!	domatge!
ècs!	moria!
	òsca!

- **D'actuacion:** entà cridar era atencion, er orde, animar...

Pròpies	Impròpies
ei!	escota!
e!	perdona!
va!	atencion!
	venga!
	silènci!
	compde!
	se vos platz!

- **De contacte:** salutacion, adiu, arregraïment, perdon, felicitacion, desacòrd...

Pròpries	Impròpries
òla!	bon dia!
ei?	adiu!
e?	adishatz!
a non?	andocien!
	gràcies!
	d'acòrd!
	entenut!

GRAMATICA BASICA DER OCCITAN ARANÈS

ENSENHADOR

Grafia e fonetica

1.- Alfabet e signes diuèrsi	9
2.- Estudi e grafia des sons	10
a.- Vocaus	10
b.- Consonantes	11
c.- Accentuacion	12
d.- Trèma	13
e.- Junhent	13
f.- Apostrof	14

Morfologia

1.- Determinants	17
a.- Article definit	17
b.- Article indefinit	17
c.- Partitiu occitan	18
d.- Article personau	18
e.- Demonstratiu	18
f.- Possessiu	19
g.- Quantitatiu	20
h.- Indefinit	21
i.- Interrogatiu	24
j.- Numerus cardinaus	25
k.- Numerus ordinaus	25
2.- Substantiu e adjectiu	27
a.- Nombre des substantiu	27
b.- Genre des substantiu	28
c.- Nombre des adjectiu	29
d.- Genre des adjectiu	30
e.- Sufixes diminuti e aumentati	30
f.- Comparatiu-superlatiu	31

3.- Pronòms	33
a.- Pronòms personaus	33
b.- Pronòms atòns	33
c.- Relatius	35
4.- Vèrbs	37
a.- Prumèra conjugason	38
b.- Dusau conjugason	40
c.- Tresau conjugason	42
d.- Vèrbs auxiliars	44
Auer	44
Èster	46
e.- Vèrbs irregulars	47
5.- Preposicions	49
6.- Advèrbis e locucions verbaus	51
a.- Advèrbis de manèra e quantitat	51
b.- Advèrbis de lòc	52
c.- Advèrbis de temps	53
d.- Advèrbis d'afirmacion, dobte e negacion	54
7.- Conjoncions	55
a.- Conjoncions de coordinacion	55
b.- Conjoncions de subordinacion	56
8.- Interjeccions	59

